

אלה כוונתו

כנסת גמרא לתורה

21

ויבאו בני ישראל בתוך הים... איתא בגמרא (סוטה לו): "היה ר' מאיר אומר כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה. זה אומר אני יורד תחילה לים, וזה אומר אני יורד תחילה לים וכי, אמר לו ר' יהודה לא כך היה מעשה. אלא זה אומר אני יורד תחילה לים וזה אומר אני יורד תחילה לים. קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה". בדרך צחות: אליבא דאמת אין כאן מחלוקת וחילוקי דעות כלל בין ר' מאיר ור' יהודה, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ר' מאיר אומר שכל אחד אמר אני יורד תחילה לים. מוסיף ר' יהודה ואומר אמנם כן, מקודם כל אחד התפאר "אני יורד תחילה", אבל "לא כך היה מעשה". כשהגיעו הדברים לידי מעשה, כשהיה צריך לקפוץ בפועל ממש לתוך הים, אז כל אחד אמר אני יורד תחילה לים. בעת העשייה התחילו להסס ולהתחמק ונשמטו אחד אחד עד שבא נחשון וקפץ לתוך הים. בשם הגאון ר' יהושע מקוטנא

1) אלו כוונתו

ויבאו בני ישראל בתוך הים כיבשה... ולהלן (פסוק כט) — נאמר "ובני ישראל הלכו כיבשה בתוך הים". נראה לומר, דהנה רש"י (אמור כב, לב) מביא בשם הספרא "וכשהוא מוסר עצמו — על קידוש השם — ימסור עצמו על מנת למות". היינו אפילו שלא יעשה לו נס. ומבואר במדרש שהיו שם כיתות כיתות, מהם אמרו למסור את נפשם. כמו נחשון בן עמינדב וחבריו, ומהם שהלכו בתוך הים על סמך הנס שינצלו. ואם כן, כיתה אחת אף כשהלכה כיבשה הלכה כאלו בתוך הים, במסירות נפש, אחת היתה להם אם יבקע הים אם לאו. וכת שנייה ירדה בתוך הים כיבשה על סמך הנס שיתייבשו המים. ובאמת היה צורך אף בכך. לפי שאם כל ישראל היתה להם דעה אחת ומחשבה אחת להיבטל מן העולם על קידוש השם, אז היה נפסק שפע החיות השופע ממקור החיים. לכן, אותה כת שרצתה בחיים, ועל סמך זה שינצלו ירדו אל תוך הים, החזיקו את שפע החיים שלא ייפסק. ישועות מלכו להגאון ר' יהושע מקוטנא

דבר אל בני ישראל וישבו ויחזו לפני פי החירות זכר זכר (יד:ב)

אף דנאמר בפסוק הקודם ד'ה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך, וא"כ הי' יכול העמוד ענן לנחות לפני פי החירות בלי ציווי מיוחד, אלא דרצה הקב"ה שידעו מקודם דאמנם חוזרים הם כדי לקיים יורדו אחריכם ואכבדה בפרעה ובכל חילו. אלא דשוב מתעורר אותה השאלה המטרידה אותנו כל שנה, שלמה נצרך נס דקרי"ס בכלל הלא כבר היו משוחזרים ממצרים והי' אפשר להקב"ה להנזיגם באופן שלא ישיגו אותם כרדיפתם. וידוע הוא דשני נסים נפרדים הם יציאת מצרים וקיי"ס, ואמנם יש שקלא וטריא אם יוצא מצות זכירת יצ"מ ע"י אמירת השירה ואכ"מ. וגם צריך להבין דלמה נסמכה פרשת קיי"ס לפרשת תפילין, הגאמר בסיום פרשת קדש לי כל בכור. וגם כבר הקשו המדרש דמהו ה'יאמינו בה' ומשה עבדו, וכי לא הי' להם להאמין הלא ראו בעיניהם את היד הגדולה אשר עשה ה' וגם ראו מצרים מת על שפת הים וא"כ מה ענין אמונה כאן. וכבר בארנו בכמה אופנים כוונת קיי"ס כהוספה על יצ"מ.

2) מעו כוונתו 3)

וכעת נראה לבאר. דהנה, בשני ברכות נתברכו כלל ישראל דהיינו 'אחור ישראל בגבורה' ר' עוטר ישראל בתפארה. ובפשטות נראה, דגבורה קאי על תפילין של יד דשם הגבורה של איזהו גבור הכובש וכי' וזהו לשעבד בזה תאוות ומחשבות לבנו לעבדתו יתברך שמו; ואח"כ בא עוטר ישראל בתפארה לתפילין של ראש, שהנשמה שבמחתי עם שאר חושי וכחתי יהיו משועבדים לעבדתו, והיינו דלאחר קיום המעשה ביד צריך גם לטהר המוח והמחשבה, וזהו תפארת, כי שם ד' נקרא עליך גם במעשה מחשבה ודבור.

חזו כל ענין קיי"ס. דלכאורה, אחר נס דיצ"מ דיצאו מידי מלך קשה מדינה קשה ונעשו חפשים מ"מ עדיין הי' מנקר במוחם ההרהור של מה הרדיתו מכל אותם רד"ו שנים בגלות המר ומה הועילו הלא יכולים לחשוב דלא נצרכו לכל זה דמי שהכניסם למצרים מוציאם, אם כי הלא נאמר 'אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה', והיינו דרמזו שיש עלי' ע"י היציאה, אבל לא הרגישו אותה עלי' ביציאתם מכור הברזל — עד שירדו לים והלכו כיבשה

1)

בתוך הים או פרצו בשירה והגיעו לראתה שפחה על הים וכו' (במכילתא),
 ואז מראה באצבע 'זה א-לי ואנוהר, התחילו להבין למפרע דכל מה שנעשה
 להם ה' הכל הכנה לאותו השגה שהשיגו כעת ושרו או ישיר משה - ואיתא
 במדרש דאמר משה במה שחטאתי לפניך בו אני מקלסך וכו' (שמות רבה
 כג, ג), והיינו דאף דלא הבין בשעה שאמר 'מאז באתי אל פרעה הרע לעם
 הזה, ובארתי כבר דלא הבין למה הדור ההוא צריך לסבול כ"כ, אבל כעת
 כשהגיעו לים הבין למפרע כי הכל לסובתם ולשובת הדורות הבאים אחריהם,
 וזהו ענין האמונה שהבינו כעת דכל מה שמשיגים כעת אינו אלא טיפה מן
 הים לגאולה העתידה לבוא, ולכן נאמר ישיר, בלשון עתיד, ופרש"י מכאן
 לתחיית המתים מן התורה, ועוד יש דברים שהם מהם והלאה מהשגתם להבין
 וגדולת ה' ולא מסוגלים לבטא בשפתם, וזהו עלה בלבם לשיר וכן עשו - וזהו
 מה שראה קי"ס אחר יצ"מ שהנשמה שבמותי יהיו משועבדים להקב"ה.

(3) pe

(4) מהלך 30 יום

ואמר פרעה לבני ישראל גבכים
 הם בארץ וגו'. תרגום יונתן
 ויאמר פרעה לדתן ואבירם דאישתיירו
 בארעא דמצרים וגו'. גראה דכוונתו לפרש
 לבני ישראל דלא כהמפרשים על בני
 ישראל אלא כפשוטו לבני ישראל אל בני
 ישראל, והיינו דתן ואבירם דאישתיירו

בארעא דמצרים שלא רצו לצאת יחד עם
 משה שהיו שונאים לו ומבקשים את נפשו,
 כמבואר בדרשת חז"ל. והנה לכאורה יקשה
 כיצו שלא רצו לצאת יחד עם בני ישראל
 למה לא מתו בג' ימי אפלה כשאר רשעי
 ישראל שלא רצו לצאת ומתו בימי החשך
 למצרים, כדאיתא במדרש פ' בא, חשך למה
 תביא עליהן וכו' לפי שהיו פושעים בישראל
 וכו' שלא היו רוצים לצאת אמר הקב"ה
 אם אביא עליהם מכה בפרהסיא יאמרו
 המצרים כשם שעבר עליו כך עבר עליהם,
 לכך מתו באפלה.

ונראה ליישב עפ"י דברי המד"ר פ'
 שמות דמשמע משם שדתן ואבירם
 היו בין השוטרים שמסרו עצמן על ישראל
 וסבלו מכות כדי להקל העבודה מעל בני
 ישראל, וכדאיתא שם בדברי ר' יוחנן על
 מה שאמרו למה הבאשתם את ריחנו כי מן
 המכות שהכו אותן המצרים ה"י ריחן
 מבאישי. והשוטרים האחרים שמסרו עצמם
 על ישראל וסבלו מכות עליהם וכמ"ש ויוכו
 שוטרי בני ישראל, אלה וכו' שיהי' רוח
 הקדש שורה עליהן, כמובא שם במדרש
 רבה. ודתן ואבירם שלא זכו למעלות רוח"ק
 מפני שהיו מחרפין ומגדפין בהצותם על
 ה' ועל משה, בכל זאת הוכות הו' על מה
 שהיו מוסרים נפשם וסבלו יסורי הגוף כדי
 להקל העבודה מבני ישראל ה"י תולה להם
 שלא ימותו בג' ימי האפלה, כי אין הקב"ה
 מקפח עבד כל בריה על הטוב שעשה, מי

גר אתך עליך יפולגו (ישעיה' נ"ד). ולא יכולין
 להשוות אותן להפושעים שבישראל שנוכרו
 שם שהי' להם פטרונין מן המצרים והי'
 להם במצרים עושר וגדולה ולא רצו לצאת

ממצרים, אלה מתו בג' ימי אפלה כי אלה
 לא השתתפו בצערן של ישראל ולא לקחו
 חלק בהעבודה הקשה, אבל דתן ואבירם
 שלא רצו לצאת יחד עם משה וישראל
 כמ"ש, ואישתיירו בארעא דמצרים לפי
 שעה, זכות המצוה תלה להם לעבור את
 הים.

ואפשר לומר שהאמירה של פרעה לדתן
 ואבירם ה"י רק לתכלית שיעשו
 רצונו שילכו לפניו למחנה ישראל להסית
 אותן שישבו למצרים, ונראה שכן עשו
 וכמו שכתוב ויאמרו אל משה מה זאת
 עשית לנו וזאת היה ע"י הסתה של דתן
 ואבירם, וכדאיתא בשמות רבה על הפסוק
 והנה שני אנשים עברים נצים שהן הם
 דתן ואבירם שהמרו על הים בים סוף. וכן
 איתא שם במדרש תנחומא ע"ש והן הם
 שאמרו (במדבר י"ד) נתנה ראש ונשובה
 מצרים, כדאיתא שם במד"ר וכו'. אבל
 רדיפת פרעה לישראל עשה רושם גדול
 עליהם שחזרו כולם בתשובה וכמבואר
 בדרשות חז"ל ופרעה הקריב, רדיפתו הקריב
 את לבבות בני ישראל לאביהם שבשמים
 וחזרו כולם בתשובה וגם דתן ואבירם היו
 בכלל השבים בתשובה שלמה לפי שעה
 וזכו לעבור את הים יחד עם כל ישראל
 וגם זכו לגלוי שכינה, כמ"ש ראתה שפחה
 על הים מה שלא ראה יחזקאל וכו'.

(2)

השער הרביעי - שער הבטחון

בבטחון על האלהים יתברך (לברוך) ויחזק לפניהם ושבעה טריקים

6) חלק אלקי חלקו

1 מן הנה חשקו אלו קשה ולמול מי יעקב אם לא לבי חלבו וזפרט צעה נרד דכתיב (יונה ב') קראתי מלרה לי מן המלך קראתי יח (הכלים ק"ח), ואם לנד שרעה להפלה הלא כל עוד שלא נענה מהעונה צר לו לא ירף מפניו. עוד רחמי כי התקבלה הפלטה ואמר לו כי הכס לאח מתוך וגוי ח"כ קבלתו זה שאמר מה חשקו אלו למה עוד קשה אומרו דבר אל בני ישראל ויסעו לבטח ויסעו אם הודף מחשבו היום לפניהם, ואם כסונה אחר שיבקע הים ח"כ היה לו לומר הכס את מתוך וגוי וח"כ יאמר דבר אל בני ישראל וגוי. אכן יתחזק הענין ע"פ מחמדם ז"ל (שיר ב"ה) שישראל היו נהנים בזמן מה חלו חף חלו, ודבר ידוע הוא כי בה הרמזים הוא משפיע טובים אשר יעשה באלהם נמשך ויסיפו בה צדקה הרחמים והבכך צ"מ ימעיטו כסם, והוא אומרו (דברים ל"ב י"ח) גור ילדך חשי, וכנה לנד שחל אל עליון כי ישראל קפורה עליהם מדת הדין, וכן אמה כי חפץ כי לנדק ישראל חבל אין בה הרחמים לנד משפיעם כמנהג, אשר על כן אמר למשה חשבה נלחח מה חשקו חלו פי' כי אין הדבר חלו בידו הכס שאלו חפץ כה צדקתם כנגד מדת הדין המעטת, ואמר אלו דבר אל בני ישראל פי' זאת בעלך היעוזה להגביר לנד הכס הרחמים דבר אל בני ישראל ויחזקוהו צדקתם ככל לבם ויסעו אל הים קודם שיהלך על כסן הבטחון כי אלו חשבה להם נס ויחזקוהו זה ההגבר הרחמים ובהם רמז (ל"ב י"ח) פי' צדקתם משפיע סכסוך מעשה להם הכס ויבקע הים כי גדול הבטחון והאמונה הלא להביעם נעוזה, והמלא שכן היה וידק הרחמים הוא נחשון בן עמינדב ונכנס עד גרונו ולא נבקע הים עד שאמר כי צלו מים עד נפש מחמדם ז"ל (סוטה ל"ז), וזכה הדייטו הכוזבים ע"מ. ורחל לו לומר כי השם הי' לומר להם טעם הנגרות הדין עליהם לנד שבה המעיטו בלנס (האמונה ב') ואמר הלא וגוי" טיב לנו עבוד את מלכים לה

5) חלק אלקי חלקו

1 ואמר המהבר: מפני שקדם מאמרנו בתוכו קבלת עבודת האלהים, ראוי להביא אחריו מה שהוא צריך יותר מכל הדברים לעבוד האלהים, יתברך, והוא הבטחון עליו בכל דבריו, בעבור מה שיש בו מן התועלות הגדולות בענין התורה ובענין העולם. ולתועלותיו בו בתורתו, מהו - מנוחה נפשית ובטחון על אלהיו יתברך, כמו שהעבר חייב לבטוח על אדוניו, מפני שאם איננו בטוח באלהים בוטח בוללותו, ומי שבוטח בוללותו מסיור האלהים השגחתו פלילי ומגיה אותו ביד מי שבטח עליו, ויהיה כמו שנאמר בו (ירמיה ב'): כי שמים רענן עשה עמי אותו עזבו מקורו כים חיים לחצוב להם בארות בארות נטבירים ואמר (תהלים ק"ו ב'): וימירו את כבודם בתבנית טור אוכל עשב, ואמר הכתוב (ירמיה ז'): ברוד הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, ואמר (תהלים כ' ה'): אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רבנים ורטי כזב, ואמר (ירמיה ז' ה'): איוור הגבר אשר יבטח באדם ודם בשר ודרכו וכן ה' יסור לבו, ואם יבטח על הבטחו ותחבולותיו וכן גוהו והתחבולותו, וצדקתו ה' לישון ויגיע לריו, ויחלש כחו, ותקצר תחבולתו מהטיב חפצו, כמו שאמר הכתוב (איוב ה' ג'): לוכד הכנפים בערמם, ואמר (קהלת ט' א'): שבחי וראה תחת השמים כי לא לקלים המרוץ ולא לנבורים המלחמה וגם לא לחכמים להם, ואמר (תהלים לו יא): כפידם יסור ורעבו ודורתי ה' לא יחסרו כל טוב, ואם יבטח ברוב עשירו, יוסר מבני ויישאר לוללתו, כמו שאמר הכתוב (איוב כ' יט): עשיר ישכח ולא יאסף עינו פקה ואינונו, ואמר (משלי

8) חלק אלקי חלקו

חלק אלקי חלקו

7) חלק אלקי חלקו

1 משרשי המצוה לקבץ בנפשומינו פי השקפת חשם ברוך הוא פקטית על כל אחר ואחר סבגי אדם, וכי פיניו פקוחות על כל ברכיהם, כמו שקתוב פי פיניו על-דרך-איש וכל-צדדיו יראוה" (איוב לו כא), [קפן קוהרנו לתת לב אל החלי הרע הנה ולחשב פי החקא גרם אותו, וקבר אקרו וקרונם לקרקה (ערכין טו ב), פי חקטא לשון הרע יבוא ברב (= על-פירא), ולא נקחנו דרך מקרה, ויש לנו לבוא אל הפתח, שהוא העומד לקפחת החוטאים, ועם חקבת המכפר אולי יתרה בתשובה ויסגר קצת ימים כדי שישיב אל לבו פיניו קמתן ויפשוש במעשיו ולפצמים יסגר שני הסגרין שמה הרהר תשובה ויא תשובה שלמה לגמרי, קאלו תאמר על דרך משל שקשב לקחזור פחצית גזלתו, ואן נחיש בו השם ברוך הוא קצת סימניו שיסגר שנית אולי ישלים תשובתו ויטהר לגמרי, וכל-פניו הסגרין אלו יורה השקפתו ברוך הוא על כל-ברכי האדם אמת לאמת, ולפי שמדעות רבות בהשקפת תאל על כל-ברואיו, יבואו בה הרבה פסוקים במקרא ותרבה מצות להורות על הענין מהיותו פנה גדולה בתורתנו, שיש פחות בני אדם יחשבו פי השקפת השם יתברך על כל-המינין בפרט בין אנשים או כל שאר בעלי חיים, ויש מהן פחות יחשבו פי השקפת השם ברוך הוא על כל עניני העולם בין בעלי חיים או כל שאר דברים, כלומר: שלא יתנוצצ דבר אחר קפן בעולם הנה רק בנפשו ברוך הוא ובגזרתו עד שיחשבו פי בנפול פלה אחר מן הא"ל הוא גור עליו שיפול, ואי אפשר שיחאחר אי יקדם זמן ויגדלתה אסלו רגע, ונה דעת רחוק תרבה מן השקלי ויש פחות רעות יחשבו שלא ישים השקפתו ברוך הוא קלל בקל עניני העולם השפול, בין באנשים או בשאר בעלי חיים, והוא דעת הסופרים רע וקר, ואנחנו בעלי הדעת הקטמית לפי מה-ששמעתי נשים השקפתו ברוך הוא על-כל-מיני בעלי החיים בקלל, קלומר: שכל-מין מן המינין הנבראין בעולם, יתקיים לעולם, לא יקלה ויאבד כלו, כי בהשקפתו יפצא קיום לכל-דבר, וקמין האדם נאמין כי בהשקפתו ברוך הוא על כל-אחד ואחד בפרט, והוא המבין אל כל-מעשיהם (תהלים לג טו), וכן קבלנו מגדולתו, וגם נמצא על זה הרבה כתובים יורו פי הענין מן, ולכן הנמירתנו התורה כי בהגיע אל האדם החלי הרע, והוא העצבת, שלא יקחנה דרך מקרה, רק יחשב מיד כי עינותיו גרמי וירחיק מחקרת בני אדם האדם המרהה מרע מעשיו, ויתחבר אל הכספר

וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה ופרשיו אל תוך הים (יד, כג)

1 פרש"י: בשם במדרש: "כל סוס פרעה, וכי סוס אחד היה, כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד" (עיי' שמו"ר טו, א). תורה עמוקה למד עם ישראל בפרשת קריעת ים סוף: דרך החשגחה הפרטית מתחלקת לבני אדם ולבעלי חיים. עם בני אדם, כל אחד ואחד מושגח בפרטות ונידון על כל פרט ופרט, כדברי הגמרא (חולין ז, ב) "אמר ר' חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר (משלי כ, כד) מהי מצעדי גבר כוננו ואדם מה יבין דרכו". וכך כל מצרי ומצרי נידון בהשגחה פרטית לפי מעשיו, אם לרדת כעופרת או כאבן או קש, כדברי חז"ל במכילתא שהביא רש"י להלן (טו, ה) עה"פ "ירדו במצולות כמו אבן", וז"ל: "ובמקום אחר צללו כעופרת, ובמקום אחר יאכלמו קש. הרשעים קש הולכים ומוטורפין עולין ויורדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת שנחו מיד", עכ"ל. וכמו כן, כל מצרי נקשר עם סוסו בעת שטבע בים (עיי' ברש"י להלן טו, א עה"פ "סוס ורכבו רמה ביס"). רואים שאין זו השגחה כללית, אלא כל יחיד ויחיד נידון בהשגחה נפרדת. ולימדתנו התורה כי כל כך מקיפה היתה ההשגחה ונפרדת, שבתוך הכלל שהלך בתוך הים ביבשה, לא בתורת כלל נידונו אלא כל יחיד ויחיד בלידון ונשפט והושגח, והובל ללכת כאילו אחזו הקבי"ה בידו כביכול והובילו. ולעומת זה, בעלי החיים רק הם נכללו באופן כללי כולם לפניו כסוס אחד.¹⁰ וכל זה נעשה לעיני בני ישראל כדי לחמחיש להם דבר זה, וכעין שמצינו בדברי הרמב"ן לעיל (ד, א) שעשה הקבי"ה אותות למשה רבינו "למען יתחזק הדבר לבבו" באופן חושך, עיי"ש במה שנתבאר פרשת שמות [אות לו].

המרפא שבר החשא ויראה אליו נגעו, ובצעתו ובדבריו וקפשוש מצשיו יוסר מפליו הנגע. פי קאל ברוך הוא שמשגיח עליו תמיד יראה מצשה תשובתי וירפאהו, וזהו ענין התקשרותו כמו שאמרנו.

3)

והיה כיום הששי והכינו את אשר יביאו (שמות טו ה)

בפרט ביום הששי בודאי מצוה גדולה היא להשתדל להכין צרכי שבת וכדכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו ואפילו יש לו כמה משרתים מצוה שישתדל בעצמו ג"כ להכין שום דבר לצרכי שבת דמצוה בו יותר מבשלוחו וידמה בדעתו כאלו יבוא אליו להתאכסן שר גדול ב"ו כמה היה מכבד הבית וביציע המטות ולא היה חושב בעצמו שום פחיתות כבוד עבור זה אדרבה היה משמח על שהורשה לשמש לפניו וכ"ש לפני שבת מלכתא וז"ל הרמב"ם בפרק ל' אע"פ שהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן צורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. חכמים הראשונים מהן מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל פתילות או מדליק גרות ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים [שהן] לצורך השבת ממאכל ומשקה אע"פ שאין דרכו בכך וכו' עכ"ל. ובפרט בימים הקצרים ומכ"ש כשרואה שכבר הוא סמוך לשבת שאז הוא מחוייב לעשות בכל כחו לסייע לאנשי ביתו או להמשרתים שלו כדי שלא יבוא לחילול שבת דמאי שנא דאין לו מי שיכין או שהשליח אין לו פנאי.

שם עולם סרק ד

פשיעה בשמירה כהזק בידים

התורה אומרת בפרשת שומר חנם שבפרשת משפטים "על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה, עד האלקים יבא דבר שניהם" [שמות כב, ח], ומכאן למדו שלמרות שהדין, ששומר חנם נשבע על הכל ונפטר [ב"מ צג.], מכל מקום על פשיעה חייב לשלם [רש"י ב"ק קז: ד"ה שבועה שלא פשעת]. כמו כן כתב הרמב"ם [הלכות שכירות פ"ב ה"ג] שחייב שומרים על פשיעה, הוא אפילו על דברים שנתמעטו מפרשת שומרים [ב"מ כז:]. כמו קרקעות עבדים ושטרות, ששומר חנם אינו נשבע עליהם, ושומר שכר אינו משלם [שם נו.], בכל זאת, על פשיעה באותם דברים הוא חייב לשלם. הראב"ד [שם] אמנם חולק על הרמב"ם בפרט זה, ואולם דעת הרמב"ם כמו שאמרנו.

מדוע חייבים השומרים על הפשיעה אפילו אם פשעו בדברים שנתמעטו מפרשת שומרים, מפני שכל הפושע מזיק הוא [הרמב"ם שם], ובדין מזיק אין הפרש בין מזיק עבדים ושטרות וקרקעות למזיק מטלטליו. אמנם אדם שלא קיבל על עצמו לשמור על ממון [חבירו], אינו נחשב מזיק אם לא שמר עליו, כיון שלא היה לבעלים לסמוך על כך שאדם אחר ישמור על ממונו, אבל שומר שקיבל על עצמו לשמור ולא שמר, נחשב למזיק, כי בגלל שקיבל על עצמו לשמור, הסירו הבעלים את שמירתם מעל ממונם, ואם לא נכנס

השומר תחתם לשמור על אותו ממון, הרי זה כאילו הזיק בידים, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה "גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית" [משלי יח, ט], כלומר המתעצל לעשות את המוטל עליו, "אעפ"י שאיננו המשחית העושה את הרעה בידיו, לא תחשוב שהוא רחוק ממנו, אלא אחיו הוא וכן גילו" [מסילת ישרים פ"ו]. השומר לא הזיק אמנם בידיו, בסך הכל לא נעל את הרפת, אך בכך שהתרפה במלאכתו, נעשה אח לבעל משחית, ועל כן חייב בכל נזק שבא מחמת זה, כאילו הזיק בידים. העדר שמירה גורם אפוא לחיוב ממון כהשחתה בידים, גם אם שכח לנעול את הדלת, מפני שהיה שיכור בסעודת פורים כפי שההלכה מחייבת, למרות זאת איננו פטור מלשלם, כי אסור להשתכר לפני שנועלים את הרפת, או מוצאים שומר אחר שינעל אותה.

(9)
שם עולם סרק ד

(10)
שם עולם סרק ד

(4)

תשובה חמורה על רשלנות שעלולה להרוג

1 | אם השור המועד נגח אדם פעם רביעית והמיתו, בעליו חייב כאמור מיתה בידי שמים, ואם כן יש מקום להתבונן, מה יהיה אם הבעלים לא שמרו על השור כראוי, והשור קם והתהלך בחוץ, אך לא הרג שום אדם, האם נכון לומר שבמקרה זה הבעלים כבר בסדר, כיון שאינם חייבים לשלם כלום, הרי רשלנות הבעלים במקרה זה, היא בדיוק אותה הרשלנות כמו במקרה שהשור המית או הזיק, גם כן הבעלים לא נעל את שורו ברפת, אלא ששפר עליהם מזלם, והשור לא פגש בדרכו שום אדם כדי לנגחו. אותו הדבר גם בשור שמזיק ואינו הורג, אדם לא שמר על שורו, והשור יצא ולא הזיק, אמנם בפועל השור לא הזיק, אבל מצד הבעלים הרשלנות היא אותה רשלנות כמו במקרה שכן הזיק, ואם כן, הסברא מחייבת לכאורה להעניש את הבעלים במקרים אלו באותו העונש, כמו אם היה השור ממית או מזיק, מדוע אם כן פטרה התורה את הבעלים מתשלומים במקרים אלו. צריך לומר, שסוף סוף מי ש"האלקים אנה לידו" שרשלנותו תגרום למיתה או לנזק בפועל, הוא חמור יותר, אבל האמת היא, שגם במקרה שבחסידי שמים הסתיים הארוע בלא כלום, צריך הבעלים לדעת שהוא מצידו רשלן ופושע, כיון שהיה עלול לגרום למיתת אדם, ואם כן צריך הבעלים לעשות תשובה חמורה, כך נראה לומר.

2 | המשנה אומרת [מכות ז.] אדם שהיה משלשל חבית מראש הגג, ונפלה על אדם והרגתו, הרי זה חייב גלות. נתאר לעצמנו שני אנשים, ראובן ושמעון, שלשלו איש איש את חביתו מראש הגג, ושניהם נתרשלו ולא החזיקו היטב בחבל, והחביות החליקו מידיהם ונפלו. חביתו של ראובן פגעה ביהודי שעמד למטה והרגתו, וחביתו של שמעון נפלה בלא לגרום כל נזק לאחרים. ראובן נענש עתה בחומרה, חייב הוא לנוס לעיר מקלט, ולשבת שם עד מות הכהן הגדול, גואל הדם יכול להרוג אותו, אם יוצא משם קודם זמנו "אין לו דם" [במדבר לה, כז], חייו הפקר, אם לא יברח לעיר מקלט. ולאחר שהגיע לעיר המקלט, אם רצו אנשי העיר ההיא לכבדו באיזה כיבוד, אפילו ב"שלישי" או "ששי", צריך להתבזות ולומר להם רוצח אני, ורק אם רוצים בכל זאת לנהוג בו כבוד מותר לו לקבל את הכיבוד [מכות יב.]. ומה עם שמעון, שמעון יושב לבטח בביתו, בחיק משפחתו, אפשר לתת לו "שלישי" ו"ששי" והוא איננו צריך לומר מילה, כך הוא הדין למעשה. ואולם מצד האמת, צריך שמעון לדעת שגם הוא רשלן ופושע לא פחות מראובן, גם הוא לא הביט לראות האם עובר משהו ברחוב, או שהסתכל, אך לא החזיק מספיק חזק בחבל, אלא שלקב"ה היה חשבון למה ראובן יפגע בחביתו ביהודי, ואילו שמעון לא יפגע. ועל כן למרות שמצד הדין אין כאן גואל הדם, ושמעון לא צריך לרוץ לעיר מקלט, ויכול הוא לשבת בביתו, אבל מצד הלכות תשובה, צריך לכאורה שמעון לעשות תשובה, כמעט כמו התשובה שצריך ראובן – שהרג בפועל – לעשות, שהרי למרות שבחסידי ה' לא הרג שמעון אף אדם, סוף סוף גם הוא התרשל כמו ראובן, וגם הוא עלול היה להרוג אדם כמותו.

3 | כמו כן גם במקרה שרק שמעון היה, ולא היה שום יהודי בשם ראובן שהרג אדם בפועל, גם אז חייב שמעון לעשות תשובה חמורה כאילו הרג אדם, שהרי סוף סוף עלולה היתה התנהגותו הרשלנית לגרום לכך שימות אדם ח"ו, ואם אדם לא נזהר והיה עלול להרוג אדם, צריך הוא לכאורה לעשות תשובה חמורה, כמעט כמו מי שהרג. להרגיש שהיה עלול לשבת בעיר מקלט, ומוטל היה עליו לומר

11

(5)

שלא יתנו לו "שלישי" ו"ששי", או כל כיבוד אחר. הרגשתו צריכה להיות, שברוך ה' שאין הוא זקוק לברוח לעיר מקלט, אבל אין זה בזכותו, שהרי מצד הרשלנות שלו היה ראוי לשבת בעיר מקלט, כך לכאורה צריכה להיות הרגשתו של מי שעלול להרוג אדם, ורק הקב"ה הציל אותו מעבירה חמורה זאת.

6

6 אין שמירת שבת ללא לימוד הלכותיה

המשנה ברורה [בהקדמה להלכות שבת] אחרי שמבאר ששבת היא שורש האמונה, לדעת שהעולם הוא מחודש, והזהירה התורה על

השבת י"ב פעמים, ואחרי שהביא את דברי חז"ל שאמרו כל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה, וכל המחלל את השבת כאילו כפר בכל התורה כולה, כתב, וכל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו, ואיך יוכל להגיע לידי כך שישמור שבת כהלכתו, רק על ידי שילמד הלכות שבת. שאם לא כן, אפילו אם ילמד את כל העניינים המוסריים המזרזים לשמירת שבת כראוי, לא יועיל לו, מפני שלא ידע על כל דבר אם הוא אסור או מותר. והביא שם המשנה ברורה את דברי האורים ותומים שהעיד בספרו יערות דבש, שאי אפשר להינצל מאיסור שבת אם לא שילמד את כל הדינים על בוריים. ע"כ.

לימוד הלכות שבת שלא לפשוע בשמירה

ולפי מה שהתבאר נראה לומר, שכמו מה שראינו, שאם אדם בפשיעה גרם לעצמו להגיע כמעט עד לידי איסור של הריגה בשוגג, יש עליו חיוב לעשות תשובה, אפילו אם ניצל בסופו של דבר, ולא אירע כלום על ידו, בכל זאת על עצם הפשיעה שבדבר צריך הוא לחזור בתשובה. אם כן הוא הדין גם כלפי לימוד הלכות שבת, שמעיד היערות דבש שמי שלא לומד הלכות שבת על בוריים אי אפשר לו להינצל מאיסור שבת, לפי דברינו, אפילו על אותם איסורים שבפועל, מפני סיבות מסויימות לא עבר, גם עליהם הוא

צריך לחזור בתשובה, שהרי מה שלא נכשל באותם האיסורים, אין זה מפני שידע את ההלכות, אלא בגלל שלא אירע לו לעבור עליהם, אבל עצם זה שהיה עלול להיכשל, גם זה עצמו נחשב פשיעה, שהרי אם היה לומד היטב, לא היתה אפשרות כלל שיכשל. ולכן כל מי שרוצה להינצל, הן מלעבור בפועל על איסורי שבת החמורים, והן מלהחשב פושע במה שלא ידע את ההלכות, שבמקרה זה אפילו על אותם איסורים שלא נכשל, צריך הוא לחזור בתשובה, מי שרוצה להינצל מכל זה, חייב לדעת וללמוד הלכות שבת על בוריים, כמו שכתב היערות דבש.

ז. יסוד התנ"ך

ועיין עוד בס"פ בשלח, ויאמר ד' אל משה, כתוב זאת זכרון בספר וכו'. ודרשו על זה בגמ' מגילה (ז.), כתוב זאת, מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון — מה שכתוב בנביאים, בספר — מש"כ במגילה. כלומר, דמפסוק זה למדנו ליסוד כל הענין של התנ"ך, ולזה רומז גם לשון הפסוק שבס' משלי, הלא כתבתי לך שלשים, כלומר, שהקב"ה צוה לנו שהתושב"כ יהי מחולק לג' חלקים, דהיינו —

12

13

6

pe 14

ונראה לכאור ככונת הדרשה, דרך נבואת משה רבנו היתה בדרגת זה הדבר, בניגוד לנבואת שאר הנביאים שהיתה רק בבחינת כה אמר ד', ולזה דרשו רז"ל, כתוב זאת, דזה קאי אתורה, דרך בחמשה חומשי תורה ניתנה הנבואה בבחינת אותיות ונקודות.

והנה בהבדל שבין נביאים לכתובים כתב הרמב"ם בס' מורה נבוכים שספרי הנבואה ניתנו בדרגה יותר גבוהה של רוח"ק מאשר ספרי הכתובים. והגר"ח לא היה סבור לומר כן, אלא הבין שההבדל היחיד שביניהם הוא, דספרי הנבואה ניתנו מלכתחילה ע"מ להיאמר לאחרים, ואשר בגלל כן נקראים הם בשם "נביאים", מלשון נבי שפתיים, וכלשון תנובת השדה. משא"כ ספרי הכתובים, שלא ניתנו מלכתחילה להיאמר כלל, אלא שניתנו להיכתב, ואשר בגלל כן נקראים הם בשם "כתובים".

ומעתה נל"פ דזו היתה כונת הגמ' בהך דרשה דלעיל, זכרון - מש"כ בנביאים, בספר - מש"כ בכתובים, דכל דברי הנביאים נאמרו מלכתחילה ע"מ להיאמר (בתורה נבואה) לכלל ישראל, ורק אח"כ - ליכתב, ואשר לפיכך הוא דנקראו "זכרון", שהוא מלשון להזכיר, וכדרך שדרשו רז"ל עה"פ זכור את יום השבת לקדשו, דקאי אקידוש, דלשון זכור משמעו מלשון להזכיר. וכזה דרשו גם עה"פ למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך הימים וכו', שדרשו את הלשון תזכור מלשון להזכיר, דקאי אחובת זכירת יצי"מ הנוהגת בכל יום, וכיוצ"ב דרשו גם

עה"פ במגילת אסתר הימים האלה נזכרים ונעשים, דנזכרים קאי אקריאת המגילה, שע"י קריאתה הרי מזכירים את סיפור הנס של הימים האלו.

ותיבת "בספר" דרשו דקאי אכתובים, שהרי דברי הנבואות האלו ניתנו מלכתחילה ע"מ ליכתב, ולפיכך שפיר נקראים "בספר", כדומה ללשון התלמוד - "כתובים".

יד) והנה כד נדויק נראה שיש חילוק בין למת שנאמר בלוי ובין למת שנאמר ביששכר, דתנה יש חכמי התורה שיוורדים לעסקי כוננת המצות והמשפטים, ויש חכמים שיוודעים עוד לתקן תקנות חדשות בישראל ולגזור גזירות שונות בכדי לעשות סיוג לתורה. ותחילוק שבניהם הוא דהראשונים צריכים

רס להתבונן בדברי התורה בלבד, אבל האחרונים צריכים להתבונן בתנאי החיים עם הם דורשים לעשות תקנות וגזירות חדשות. כי בזמן שאין דרישה כזו אין ראוי להוסיף עוד מצות חדשות. והנה גבי שבט לוי נאמר: וירו משפטך ליעקב ותורתך לישראל. כי המה היו חכמי התורה מסוג הראשון והיו יודעים אה המצות והמשפטים בכל פרטיהם ודקדוקיהם. אבל שבט יששכר חיד מכוג השני שהיו באים לתקן תקנות חדשות, ולכן אצלם נאמר: ומכני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. כי רק מי שמבין אה מצב הזמן ותנאי החיים הוא יודע איזו תקנות חדשות צריכין בני ישראל לעשות לפי רוח העת.

16

דבר
ה'תקל"א
ש'תקס"ק

11

16

(טו) ושרי ביששכר עם דבורה. אמר רבא: לא אשכחתי צורנא מרבנן דאורי' אלא דאתי מלוי ויששכר, מלוי דכתיב (דברים ל"ג): וירו משפטך ליעקב, מיששכר דכתיב (דה"א י"ב): ומכני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל יד). ואימא נמי יהודה, דכתיב (תהלים ע"א): יהודה מחוקקי, אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא סאמרינן טו). (יומא כ"ו, ע"א)

15

7